

TÜRK-İŞ

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

Sanayinin Tuzu, Türkiye'nin Petrolü

BOR

Özelleştirilmemelidir

8.6046

72
11
4

Dr. Fikret SAZAK

Eğitim Yayınları No. 70

TÜRK-İŞ
Bilgi Merkezi

TÜRK-İŞ

**TÜRKİYE İŞÇİ SENDİKALARI
KONFEDERASYONU**

Sanayinin Tuzu, Türkiye'nin Petrolü

BOR

ÖZELLEŞTİRİLMEMELİDİR

Dr. Fikret SAZAK

TÜRK-İŞ
Bilgi Merkezi

Eğitim Yayınları No: 70

Tarih:.....

Demirbaş No:.....1964.....

Tasnif No: 338.6046...SAZ 2001

Bilgi Merkezi İşletme

TÜRK-İŞ Eğitim Yayınları No. 70
Ankara, 2001

TÜRK-İŞ Genel Merkezi
Genel Eğitim Sekreterliği
Bayındır Sokak No. 10
Kızılay - Ankara

Dr. Fikret SAZAK
Türkiye Maden-İş Sendikası
Eğitim ve Araştırma Dairesi Müdürü

Baskı:
Başak Matbaacılık
(0.312) 384 27 61 - 62

İÇİNDEKİLER

Sunuş	5
Giriş.....	7
Türkiye Madenciliğine Genel Bir Bakış	7
Bor Madenleri ve Özelleştirme	18
Bor Madenlerini Stratejik Kılan, Türkiye Açısından Vazgeçilmez Kılan Özellikler ve Nedenler	19
Bor Madenlerinin Tek Elden Devlet Tarafından İşletilmesini Gerekli Kılan Nedenler	27
Türkiye'de Bor Madeninin Tarihçesi	30
Bor Madenlerini İşleten ve Pazarlayan Eti Holding'in Tarihçesi	41
Bor Madenlerini Özelleştirme Girişimleri.....	46
Bor Madenlerinin Özelleştirilmesini IMF Niçin İstiyor?	55
Sonuç Yerine: "Yalnızca Bor Madenlerini Değil, Tüm Madenleri Devlet İşletmelidir"	58

SUNUŞ

Ülkemiz sahip olduğu madenler açısından kendi kendine yeterli bir ülke konumundadır. Maden çeşitliliği açısından zengin sayılabilecek ülkemizin, dünya pazarlarında söz sahibi olduğu maden sayısı azdır. Ancak, doğanın ülkemize çok değerli bir armağanı olan, kullanım alanlarının genişliği ve bilimsel ve teknolojik gelişmelere paralel olarak her geçen gün artan önemi ile stratejik bir maden olma özelliğini taşıyan bor madenlerinin dünya üzerindeki rezervlerinin üçte ikisi ülkemizdedir.

Ülkemizin petrolü olarak nitelendirilen ve bir kamu işletmesi olan Eti Holding tarafından işletilen bor madenleri, IMF'nin istemiyle özelleştirilmek istenmektedir. Yalnızca bor madenleri değil, ülkemizin elektrik üretiminde çok önemli bir yere sahip olan linyit kömürü, endüstriyel değeri yüksek madenler olan demir, bakır, krom gibi madenler ve bu madenleri işleten Eti Holding de, özelleştirilme sürecine sokulmuşlardır.

Madenler tükenebilen ve tüketildikten sonra yerine konulamayan doğal servetlerdir. Bu servetlerin üzerinde gelecek kuşakların da hakkı vardır. Bu nedenle, başta bor madenleri olmak üzere, stratejik nitelikteki tüm madenlerin ülkemiz yararına işletilmesi ve pazarlanması gerekmektedir.

Bu çalışmada, genel olarak ülkemiz madencilığının durumu ve bu sektördeki özelleştirme girişimleri, bor madenlerinin stratejik önemi ve bu madenlerin niçin özelleştirilmek istendiği, niçin özelleştirilmemesi gerektiğine konusunda bilgiler yer almaktadır.

Bu çalışmanın madenlerimizin ve özellikle bor madenlerimizin özelleştirilmesine karşı duyarlılığın gelişmesine katkıda bulunmasını diliyoruz.

Salih KILIÇ

Genel Eğitim Sekreteri

GİRİŞ

TÜRKİYE MADENCİLİĞİNE GENEL BİR BAKIŞ

Bir ülkenin gelişmesinin, dolayısıyla, sanayileşmesinin en önemli unsurlarından birisi madenlerdir. Özellikle ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkeler açısından da önemli nokta, sanayinin hammaddesi durumundaki madenlerin ve enerji üretimindeki kaynakların özkaynaklardan karşılanması düzeyidir.

Ülkemiz, maden çeşitliliği açısından zengin sayılabilecek bir ülkedir. Ülkemizde 40'ın üzerinde maden çeşidi bulunmaktadır. Dünya ülkeleri arasında, bazı madenler hariç, rezerv açısından çok önemli konumda olmasak da, sahip olduğumuz madenler ihtiyacımızı karşılayacak düzeydedir. Dünya ülkeleri arasında, rezerv açısından sıralamaya girebilecek madenlerimiz şunlardır: Bor madenleri (birinci sırada), baritler ve volfram (sekizinci sırada), antimuan (dokuzuncu sırada), kromlar (ondördüncü sırada).

Ülkemizdeki maden üretiminin yüzde 85'den fazlası kamu sektörü tarafından, yani kamu işletmeleri tarafından gerçekleştirilmektedir. TKİ, TTK, Etibank, Kİİ, TDÇİ ülkemiz madenciliğinin belkemiğini oluşturan kamu işletmeleridir.

Ülkemizin, zengin rezervlere sahip olduğu madenlerden birisi kömürdür. Nükleer enerji dışında ki, enerji kaynakları içinde ham petrol ve doğalgaz vb. rezervlerine göre kömür (linyit ve taşkömürü) yüzde 70'lik bir payla dünyada geleceğin enerji kaynağı olarak görülmektedir. Çünkü, dünyada bugünkü üretim ve tüketim hızıyla petrol rezervlerinin 40 yıl, doğalgaz rezervlerinin ise 60-70 yıl içerisinde biteceği tahmin edilirken, linyit kömürü rezervleri en az 160 yıl, taşkömürü rezervlerinin ise 400 yılın üzerinde yeteceği bilinmektedir. Bu nedenle, başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkeler, kömüre 25-30 yıllık perspektiflerle yatırımlar yapmaktadır. Ama ülkemizde, madencilğe orta ve uzun vadeli planlar, yatırımlar yapılması bir yana, özellikle son yıllarda, genelde madenci-

liği, özelde de, kömür madenciliğini adeta gözden çıkartan, kontrolsüz ithalat,   zelleştirme, yatırımların kısılması gibi uygulamalara gidilerek, bu sektör adeta yok edilmeye çalışılmaktadır.

Ülkemizde, linyit kömürü rezervleri 8,3 milyar ton civarındadır. Yıllık mevcut 50 milyon ton civarındaki üretim seviyesi ile Türkiye'deki linyit rezervlerinin 150-155 yıl yeteceği tahmin edilmektedir. 500 milyon tona yakın taşkömürü rezervlerimiz ise, mevcut üretim ve tüketim hızıyla 100 yıl civarında yetecektir. Taşkömürü daha çok sanayide kullanılırken, linyit kömürleri ağırlıkla elektrik   retiminde kullanılmaktadır.

Ülkemizde taşkömürü   retiminin tamamını TTK (Taş K  m  r   Kurumu) gerçekleştirirken, linyit kömürlerini hem özel sektör, hem de bir kamu işletmesi olan TKİ (Türkiye Kömür İşletmeleri)   retmektedir. Toplam linyit   retiminin yüzde 70'ini üreten TKİ, ürettiği kömürün yaklaşık yüzde 80'ini termik santrallara elektrik   retimi için vermekte-

dir. Türkiye'nin elektrik üretiminin yaklaşık yüzde 30'u da linyit ile çalışan termik santrallarda üretilmektedir. TKİ'nin hemen her işletmesinin yanında kömür ile çalışan termik santral kurulmuştur. TKİ bu işlevi ile, elektrik enerjisi talebi sürekli artan ülkemiz açısından su kaynakları ile birlikte elektrik üretiminde en önemli yerli kaynağı üretme özelliğiyle çok stratejik bir kuruluştur.

TKİ'nin de zaten kuruluş amacı, linyit kaynaklarını elektrik üretiminde planlı bir üretimle değerlendirmesidir. Linyit kömürü ile çalışan termik santrallara örnek olarak, Afşin-Elbistan, Soma A ve B, Seyitömer, Yatağan, Tunçbilek, Yeniköy, Çayırhan, Kemerköy, vb. santralları sayılabilir.

Ülkemiz enerji sektörü açısından çok önemli bir yere sahip olan linyit kömürü madenciliğini olumsuz etkileyen ve özellikle de özel sektör kömür işletmelerinin kapanmasına yol açan uygulamalardan birisi kontrolsüz, fonsuz uygulanan kömür ithalatı olmuştur. Türkiye, kendi özkaynakla-

rı yeterli olduğu halde yılda ortalama 11 milyon ton kömür ithal etmektedir ve bu ithalata ortalama 800 milyon dolar akıtmaktadır. Kömür ithalatı ile, bir yandan ülkenin kaynakları dışarı akarken, yerli işletmeler kapanmakta, kömür işletmelerinden ve bu sektörden beslenen taşıma, paketleme, depolama ve satış gibi alt sektörlerden binlerce kişi işsiz kalmakta, diğ er yandan çevre ve insan sağlığı için zehir saçan sanayi atıkları kömür adı altında ülkemize girmektedir.

Yalnızca kömür madenciliğini değil, tüm madenciliğimizi olumsuz etkileyen bir başka uygulama da özelleştirmedir. Aşağıda ana başlıklarıyla belirtildiğı gibi linyit, bakır, demir ve ülkemizin gözbebeğı madeni bor başta olmak üzere tüm madenler özelleştirme sürecine sokulmuşlardır.

Kömür sektöründe özelleştirme, TKİ'nin elindeki kömür işletmelerinin, yanındaki termik santral ile birlikte "*işletme hakkı devri*" yöntemiyle özel sektöre devri biçiminde yapılmaktadır. Termik

santraller için gerçek değerlerinin çok çok altında olsa bile devir karşılığı bir bedel alınırken, santralardan çok daha fazla maddi değere sahip olan kömür işletmeleri, milyarlarca dolar değer biçilen kömür rezervleri ile birlikte bedava devredilmektedir.

Bu doğrultuda, ihaleler, 1996 yılında RP-DYP Koalisyon Hükümeti döneminde açılmış, bu hükümetten sonra işbaşına gelen hükümetlerce de süreç devam ettirilmiştir. İhale ve devir sözleşmeleri tamamlananlardan, 2000 yılının Temmuz ayında Çayırhan Kömür İşletmesi, Çayırhan Termik Santrali ile birlikte devredilmiştir. Yatağan, Kemerköy, Yeniköy, Seyitömer, Orhaneli ve diğer kömür işletmeleri ve termik santraller de 2001 yılı itibariyle özel sektöre devir aşamasına getirilmişlerdir. Bu özelleştirmeler, TKİ'nin altının boşaltılması ve fiili olarak tasfiyesi anlamına gelmektedir. Kamu yararının, ülke çıkarının, sektörel gereklerin hiçe sayıldığı ve yolsuzluk, usulsüzlük iddialarının ayyuka çıktığı bu özelleştirmeler,

Jandarma Genel Komutanlığı'nca başlatılan "*Be-yaz Enerji Operasyonu*" ile yargı önüne çıkartılmaya başlanmasıyla beklemeye alınmıştır.

Türkiye'nin sahip olduğu endüstriyel değeri yüksek bir diğer maden de bakır madenidir. Bakır madeni, elektrik endüstrisinde, yapı endüstrisinde, bütün kara, hava ve deniz taşıtlarında, endüstriyel makinalar, kimyasal bileşikler, boya sanayi, kuyumculuk, ısıtma, ziraat başta olmak üzere sayısız alanda kullanılan stratejik niteliği olan bir madendir. Sanayinin çok çeşitli alanlarında kullanılan bakır madeni rezervlerinin ülkemize mevcut üretim hızıyla yaklaşık 15 yıl gideceği tahmin edilmektedir.

Ülkemizde bakır esas olarak kamu işletmeleri eliyle üretilmektedir. KBI'nin Murgul İşletmeleri ile Etibank'ın Ergani ve Küre İşletmeleri'nde bakır üretilmektedir. Ayrıca, Çayeli-Madenköy'deki bakır sahaları, Etibank ve yabancı firma P.D'nin büyük hisseye sahip olduğu bir konsorsiyum tarafın-

dan işletilmektedir. Bu işletmede üretilen bakır ihraç edilmekte ve ülkemize önemli bir döviz girdisi sağlamaktadır.

Bakır üretimini gerçekleştiren kamu işletmeleri de özelleştirme kapsamına alınmışlardır. KBI özelleştirme kapsamına alınmış ve 2000 yılında ihaleye çıkmış ancak ihale yapılamamıştır. Diğer yandan Eti Holding'in elindeki Küre İşletmesi de özelleştirme kapsamına alınmıştır. Bu işletmelerin özelleştirilmesi durumunda, devletin elinde hiçbir bakır işletmesi ve sahası kalmaması gibi kabul edilemez bir durum ortaya çıkacaktır.

Türkiye'nin dünyada sahip olduğu rezervler açısından önde gelen ülkeler arasına girebildiği madenlerden bir tanesi de kromdur. Ülkemiz krom rezervleri açısından dünyada ondördüncü sıradadır. Kromdaki kamu işletmesi diğer birçok maden de olduğu gibi Eti Holding'dir. Elazığ'da kurulu Krom A.Ş, Eti Holding'in önemli ihracat geliri sağlayan bir krom madeni işletmesidir. Bu iş-

etme de, diğ er maden işletmeleri gibi özelleştir-
me kapsamındadır. Özel sektör krom işletmeleri
de ÷lkemizde krom üretip satmaktadırlar. Ancak,
1990'lı yıllarda bu işletmelerin çoğ unluğ u dünya
piyasalarında krom fiyatlarının düş mesi ve paza-
rın daralmasıyla birlikte kapanmış , bir kısmı da
küç ülmüş tür. Ama 57. Hükümet bu gerç ek ortada
iken, Eti Krom A.ř'yi de özelleştirerek, bakırda ol-
duğ u gibi, kromu da tamamen özel sektör işlet-
meciliğ ine terketmek istemektedir.

÷lkemizde, 1938 yılında üretilmeye başlanan
değ erli madenlerden bir tanesi de demir madeni-
dir. ÷lkemizde demir madeni rezervlerinin yüzde
70'inden fazlası Divriğ i ve Hekimhan'dadır ve bu
sahalar Türkiye Demir Çelik işletmeleri'ne bağ li
Div-Han (Divriğ i ve Hekimhan Madenleri işletme-
leri) tarafından işletilmektedir. ÷lkemizin demir
madeni rezervi yaklaşık 130 milyon tondur ve
mevcut üretim hızıyla yaklaşık 15 yıl içerisinde bu
rezervlerin tükeneceğ i tahmin edilmektedir.

Demir madenlerimiz de, 57. Hükümet tarafından özelleştirme kapsamına alınmıştır. Div-Han için de özelleştirme çalışmaları yürütülmektedir. Böylece, bu özelleştirme yapılırsa, ülkemizin tüm demir rezervleri özel sektörün eline geçmiş olacaktır.

Belli başlılarını saydığımız bu madenlerin yanı sıra, ülkemiz trona, mermer, toryum, pomza, selestit, manyezit, barit, kil başta olmak üzere birçok değerli madene daha sahiptir.

Son 20- 25 yıldır ülkemizde, madencilik sektörünü dışlayan bir ekonomik yaklaşım egemen olmuştur. Gerek özel sektör, gerekse kamu işletmeleri bu yaklaşımdan olumsuz etkilenmişlerdir. Gelişmiş ülkelerde bile madenciliğin Gayri Safi Milli Hasıla içindeki payı yüzde 20'lerin üzerinde iken, Türkiye'de 1980 ve 1990'lı yıllarla birlikte bu oran yüzde 2'nin altına inmiştir. Bu yaklaşıma, genel olarak, özelleştirmeye zemin hazırlamaya yönelik kamu işletmelerine yatırım yapılmaması

politikaları eklenince, kamu maden işletmeleri gerekli yenilenme yatırımlarını yapamamışlar, gerekli teknolojik dönüşümleri gerçekleştirememişlerdir. Özel sektör maden işletmeleri, bu olumsuzluklara dünyadaki krizin sonuçlarının yansımalarının da eklenmesiyle birer birer kapanmışlardır. Ama, tüm bu olumsuzluklara karşın, TKİ başta olmak üzere maden sektöründeki kamu işletmeleri verimli ve karlı konumlarını sürdürmeyi başarmışlardır. TKİ ve Eti Holding başta olmak üzere madencilik sektöründe faaliyet gösteren KİT'ler tüm bu olumsuzluklara karşın karlı kuruluşlar olmayı sürdürmüşlerdir. Ancak, özelleştirmeci hükümetler, özel sektör maden işletmeciliği bitme noktasında iken, devleti neredeyse tamamen madencilikten çekecek biçimde özelleştirme kapsamını genişletmişlerdir.

IMF'nin isteği üzerine, Türkiye'nin geleceği, Türkiye'nin petrolü, sanayinin tuzu bor madenlerinin de özelleştirme hazırlığına girilmiştir.

BOR MADENLERİ VE ÖZELLEŞTİRME

Bor nedir?

Bor bir elementtir ancak, doğada element olarak bulunmaz. Alkalit boraklar veya borik asit şeklinde bor yatağı oluşturur. Bor mineralleri bünyelerinde değişik oranlarda bor oksit içeren mineralerdir. Tinkal, kolemanit ve üleksit ülkemizde yaygın olarak bulunan bor mineralleridir ve bor, kalsiyum ile kolemaniti, sodyum ile tinkali, kalsiyum ve sodyum ile üleksiti oluşturur. Ayrıca, yüksek sıcaklıkta sülfirik asit ile reaksiyonu sonucu borik asiti oluşturur.

Türkiye’de, kolemanit yatakları ağırlıklı olarak Emet, Hisarcık, Bigadiç ve Kestelek’te, tinkal Kırka’da, üleksit ise Bigadiç’te yer almaktadır.

Türkiye’deki bor sahaları nerelerdedir?

Türkiye’de bor madenleri sahaları genel olarak Marmara ve Ege Bölgesi’nde yoğunlaşmıştır. Bigadiç/Balıkesir, Kestelek/ Bursa, Ege Bölgesi’nde

ise Hisarcık ve Emet/Kütahya ve Kırka/Eskişehir bölgelerinde bor madeni sahaları üzerinde işletmeler bor madeni üretmektedirler.

BOR MADENLERİNİ STRATEJİK KILAN, TÜRKİYE AÇISINDAN VAZGEÇİLMEZ KILAN ÖZELLİKLER VE NEDENLER

Bor madenin kullanım alanının genişliği

Bor madeni "sanayinin tuzu" olarak adlandırılmaktadır. Bor madenine bu adın verilmesinin nedeni, çok geniş bir kullanım alanına sahip olmasıdır. Bor kullanım alanı itibariyle aynı zamanda stratejik bir madendir. Bor, karbon kadar güçlü, sürtünmeyi, aşınmayı ve yanmayı geciktiren çok yüksek bir performansa sahiptir. Aşağıda ayrıntılarıyla anlatılacağı gibi, uzay ve nükleer teknoloji alanında ikame edilemez bir madde olarak kullanılmaktadır.

Bor madeni, hammadde, yarı mamul, mamul madde olarak 250'yi aşkın alanda kullanılmakta-

dır. Borun yaygın olarak kullanıldığı sanayi dallarının bazıları şöyledir:

Fiber glass, cam, emaye ve kaplama sanayi: Fiber glass sanayiinde, bor çözünmeyi engellemek ve malzemenin dayanıklılığını artırmak için kullanılır. Camlarda ise, genleşme kapasitesini artırmak, ısıya dayanıklılığını yükseltmek için cam hamurunda katkı olarak kullanılır. Seramik kaplamalar, emaye ve porselenlerde ise bor madeni bir akışkanlaştırıcı işlev görür.

Sabun ve deterjan sanayi: Bor madeninin en yaygın kullanıldığı alanlardan birisi sabun ve deterjan sanayidir. Bor, sabun ve deterjanlarda yumuşatıcı bir katkı maddesi olarak, diğer temizlik ürünlerinde ise beyazlatıcı özelliği ve aktif oksijen kaynağı olarak kullanılmaktadır.

Nükleer fizik ve uzay teknolojisi: Borun nükleer fizik ve uzay teknolojisinde de kullanılması, bu madenin stratejik niteliğini artırmaktadır. Borun sürtünmeye, aşınmaya ve yanmaya karşı daya-

nıklılığı, bu madeni uzay araçlarında vazgeçilmez bir maden kılmaktadır. Ayrıca, nükleer yakıtlarda da bor kullanılmaktadır.

Diğer kullanım alanları: Yukarıda saydığımız alanlar bor madeninin kullanıldığı alanlardan sadece birkaçıdır. Bor madeni ayrıca, ateşe dayanıklı malzeme, metalürjik uygulamalar, tekstil, fotoğrafçılık, boya, borik asit üretimi, elektronik ve tıp sanayi, tekstil cam elyafı, boron silikat camları, antiseptikler, yangına dirençli malzemeler, naylon, gübre, katalistler, dezenfekte ediciler, yapıştırıcılar, refrakter, çimento, korozyon önleyiciler, ilaç ve kozmetik, elektrolitik rafinasyon, bitki ve böcek öldürücüler, deri sanayi başta olmak üzere bir dizi alanda kullanılmaktadır.

Bor madenlerinin kullanım alanının genişliği ve uzay ve nükleer teknoloji gibi sektörlerde ikamesi mümkün olmayan yeri, bu madeni stratejik yapmaktadır. Bilimsel ve teknolojik gelişmelere paralel olarak madenin her geçen gün yeni kullanım

alanının ortaya çıkması da borun onemini artırmaktadır.

Türkiye'nin dünyada en fazla rezerve sahip olduğu tek maden

Türkiye'nin dünyada gerek sahip olduğu rezerv açısından, gerekse pazardaki payı açısından dünya pazarlarında söz sahibi olduğu tek madendir. Bu nedenle, bor madenleri Türkiye'nin petrolü olarak nitelendirilmektedir. Yani, Ortadoğu lkeleri ve Kafkas lkeleri için petrol ne kadar önemli ve stratejik ise, Türkiye için de bor madenleri o kadar önemli ve stratejiktir.

Çünkü, Türkiye dünyadaki toplam bor madeni rezervinin yüzde 63'n elinde bulundurmaktadır. Türkiye toplam 644 milyon ton bor madeni rezervine sahiptir. Türkiye'den sonra dünyada görünür ikinci büyük bor maden rezervine sahip olan ABD, toplam dünya rezervinin ancak yüzde 10.3'n elinde bulundurmaktadır. Yani, Türkiye

kendisinden sonra ikinci büyük rezerve sahip ülkenin bile 6 katı bor madeni rezervine sahiptir.

Dünya Toplam Bor Rezervi (Bin Ton)

	Toplam Rezerv	Toplam Rezervdeki Payı (%)
Türkiye	644.000	63,1
ABD	105.000	10,3
Rusya	140.000	13,7
Çin	36.000	3,5
Şili	41.000	4,0
Bolivya	19.000	1,9
Peru	22.000	2,2
Arjantin	9.000	0,9
Sırbistan	3.000	0,3
İran	2.000	0,2
Toplam	1.021.000	100.0

Dünyadaki mevcut üretim ve tüketim hacmi göz önüne alındığında, Türkiye'nin dışındaki tüm ülkelerde en fazla 50-60 yıl sonra bor madenlerinin tükeneyeceği söylenebilir. Ama, ülkemizdeki

mevcut rezerv dünyanın en az 450 yıllık ihtiyacını karşılayabilecek düzeydedir. Yani, bugünkü üretim ve tüketim hızıyla 60 yıl sonra Türkiye'den başka ülkede bor madeni kalmayacak, Türkiye dünyanın tek bor üreticisi ve pazarlayıcısı ülke olabilecektir.

Dünya Satılık Bor Üretimi

Firma	Ülke	Miktar (bin ton)	Pay (%)
US Boraks	ABD	587	38,9
Eti Bor	Türkiye	475	31,4
Kamu Kuruluşları	Çin	140	9,3
JSC Bor	Rusya	73	4,8
NACC	ABD	60	4,0
Quiboraks	Şili	60	4,0
S.Argentina	Arjantin	30	2,0
S.Salar	Şili	16	1,1
İncabor	Peru	13	0,9
Diğer		57	3,8
TOPLAM		1.511	100.0

Dünya pazarlarında söz sahibi olduğumuz bir maden, büyük bir ihracat maddesi

Türkiye Eti Holding bünyesinde, dünya bor üretiminin yaklaşık yüzde 31,4'ünü üretmektedir. Eti Holding dünya bor madeni pazarında, ikinci büyük tekel konumundadır. 2000 yılı itibariyle Eti Holding 1800 bin tonu ham, 450 bin tonu rafine olmak üzere toplam 2250 bin ton bor üretim kapasitesine sahiptir. Dünya bor pazarında en büyük paya ABD kökenli uluslararası bir maden tekelisi olan US Boraks, yaklaşık yüzde 39'a ulaşan payıyla sahiptir.

Bor madenleri aynı zamanda, Türkiye açısından asla ve asla vazgeçilemeyecek bir döviz kaynağı, yani ihracat ürünüdür.

Bor madenlerinin ihracatından ülkemizin elde ettiği gelir, toplam maden ihracatı gelirlerinin yüzde 50'sini oluşturmaktadır. Dünya bor ihracatının yüzde 21'ini Eti Holding ile ülkemiz gerçekleştirmektedir. Yıllık toplam 500 milyon dolarlık ma-

den ihracatı gelirimizin 250 milyon doları bor ihracatından elde edilmektedir.

Türkiye eğer bor madenlerini rafine olarak, yani işlenmiş olarak ihraç etmek için gerekli yatırımları yaparsa, bu ihracatın yıllık 800 milyon dolar seviyesine, hatta, bir milyar dolar seviyesine çıkabilecektir. Eti Holding'in bu ihracat kapasitesine ulaşması için 450 bin ton civarında olan rafine ürün kapasitesini 700 bin tona çıkarmasını sağlayacak yatırımları yapması gerekmektedir. Holding bünyesinde bu yatırımlara ilişkin, programlar hazırlanmış ancak, holdingin ve bor madenlerinin özelleştirilmesi girişimleri bu çalışmaların askıya alınmasına yol açmıştır.

"Türkiye'de Bor Madeninin Tarihçesi" başlığı altında ayrıntılarıyla görüleceği gibi, Türkiye bor madeninde bu seviyeye ancak, bor madeni sahalarının devletleştirilerek Eti Holding eliyle (o zamanki adıyla Etibank) işletilmeye başlanmasından ve bu kurumun bor madeni üretim ve pazar-

laması için yüzlerce milyon dolarlık yatırımları yapmasından sonra ulaşabilmiştir.

BOR MADENLERİNİN TEK ELDEN DEVLET TARAFINDAN İŞLETİLMESİNİ GEREKLİ KILAN NEDENLER

Dünya bor pazarı denilebilir ki, tekelleşmenin en yoğun olduğu, rekabetin en şiddetli biçimde yaşandığı pazarlardan birisidir.

Dünya bor pazarında fiyatların oluştuğu bir borsa mevcut değildir. Fiyatlar pazardaki tekeller tarafından belirlenmektedir. Dünya bor pazarında fiyatları esas olarak belirleyen iki tekel vardır: Birisi ABD kökenli US Boraks, diğeri ise Eti Holding'dir. Geriye kalan şirketler belirlenen bu fiyatlar üzerinden bor ürünlerini pazarlamaktadır. 1978 yılından önce, yani, bor madenleri devletleştirilip, Eti Holding bünyesine alınmadan önce, dağınık ve birbiriyle rekabet halindeki küçük firmalar eliyle pazarlandığı ve bu firmaların yeterli

dağıtım ve satış ağıları, depolama olanakları olmadığı için Türkiye'nin ürettiği bor madenleri dünya bor pazarında tonu 40-50 dolardan satılmaktaydı. Yani, başka anlatımla, özel şirketler ülkemizin bu çok değerli madenini haraç-mezat fiyatlarına satmaktaydılar. Bu dönemde, rakibi olmadığı için, US Boraks'ın belirlediği fiyatlardan bor madenleri pazarlanıyordu. Böylece, Türkiye bu yıllar boyunca milyar dolarlarla ifade edilebilecek ihracat gelirlerinden mahrum kalmıştır.

Bor madenleri devletleştirilip, Eti Holding bünyesine alındıktan sonra, holding, 1980'li yıllarda hızlı bir biçimde, maden pazarının gereklerine uygun, çağdaş, dinamik bir pazarlama ağını geliştirmiş, bu çerçevede onlarca ülkede, satış ajanslıkları oluşturmuştur. Böylece, Eti Holding bor pazarında US Boraks'ın tek söz sahipliğine son vermiş, pazarda ikinci büyük tekel olarak yerini almış, Türkiye'nin bor madenleri tonu 200-250 dolardan satılmaya başlanmış, ihracat gelirleri katlanmıştır.

Türkiye bor madeni rezervlerinin yüzde 63'üne sahip olmasına karşın dünya bor pazarında gerek satış miktarı, özellikle de satıştan elde edilen gelir açısından US Boraks'ın gerisinde kalmaktadır. Yıllık 1,5 milyon ton olan dünya bor üretiminin yaklaşık yüzde 31,7'sini Eti Holding, yüzde 37'sini US Boraks gerçekleştirirken, yaklaşık 1,2 milyar dolar olan dünya bor satış hasılasının US Boraks yüzde 65'ini, Eti Holding ise ancak, bu tekelin üçte birini yani yüzde 21'ini alabilmektedir. Bunun nedeni, Eti Holding'in, rafine, yani işlenmiş ürün kapasitesinin düşük olması, daha çok ham bor satışı yapmasıdır. US Boraks Eti Holding'in üç katı rafine ürün pazarlamaktadır. Türkiye'nin dünya bor pazarında olması gereken yer olan birincil konuma geçebilmesi için rafine ürün kapasitesini artırması, bor pazarına daha çok rafine ürün ile girmesi gerekmektedir.

Avrupa'da Eti Holding üzerinden bir bor sanayi oluşmuştur. Ülkeye katma değer üreten, istih-

dam yaratan bu sanayiler söz konusu rafine ürün yatırımları yapılırsa Türkiye'ye doğru kaydırabilir, böylece, söz konusu katma değer ülkemizde kalırken, işsizlerimize de istihdam olanağı doğar.

Ancak, tüm bu belirtilenler, bor madenlerini Eti Holding eliyle, devlet tekeli olarak işletilmesine devam edilmesi ve Eti Holding'e yatırımları yapmasının önünün açılması ile mümkündür. Eti Holding bor satışından elde ettiği gelir ile bu yatırımları yapabilecek güçtedir. Zaten, eğer özelleştirme yapılır ve 1978 öncesine dönülür ise, yine bor madenlerimizin haraç-mezat fiyatına satılması kaçınılmaz ve tartışılmaz bir gerçektir.

TÜRKİYE'DE BOR MADENİNİN TARİHÇESİ

Ülkemizde bor madenlerinin tarihçesi, bir anlamda, bor madenlerinin ülke ve kamu yararına mı yoksa, ülke çıkarı zarar görse de, kamu yararına aykırı olsa da, uluslararası sermaye ve özel sektör çıkarına üretilip işletilmesi konusundaki

mücadelesini içerir. Yani, bor madenlerinin devlet eliyle mi, yoksa özel sektör veya yabancı sermaye tarafından mı işletileceği hep bir mücadele konusu olmuştur. Ülkeye egemen olan siyasi ve ekonomik anlayışlara göre, ülke ekonomisinin uluslararası sermaye örgütlerine boyun eğmesini gerektiren koşulların yoğunluğuna göre bu siyasi tercih değişmiştir.

Türkiye'de diğer birçok madende olduğu gibi bor madenlerinin de üretimi ilk olarak yabancılar tarafından başlatılmıştır. 1861 yılında yabancılar tarafından başlatılan üretim 1970'li yıllara kadar devam etmiştir. 1930'lu yıllarda kurulan KİT'ler kanalıyla devletçi ekonomik politikalar doğrultusunda, ekonomik yaşam devlet denetimine alınırken, madenler millileştirilip devletleştirilip Etibank bünyesine alınırken, bor madenleri devletleştirilmemiş, yabancıların ve yerli özel işletmelerin devam etmesine izin verilmiştir. Böylesine stratejik bir madenin niçin devletleştirilip Etibank'ın bünye-

sine alınmadığı konusunda elde net bir bilgi olmasına karşın, bor madenlerini işleten yabancı sermayenin Türkiye'nin sahip olduğu rezervleri olduğundan az gösterme gayretleri, madenin stratejik öneminin kavranmaması gibi nedenler ortaya konulabilir.

Devlet Etibank eliyle bor madenleri üretim ve pazarlama alanına 1960 yılında girmiştir. Ancak, bor sahalarının önemli bir kısmı, o dönemde, İngiliz Boraks Şirketi başta olmak üzere, yabancı ve yerli özel firmaların elindeydi. Bor madenleri alanında devletleştirmeden önce, millileştirme süreci yaşanmış, 1960'lı yılların sonunda millileştirme süreci tamamlanmıştır.

1970'li yılların sonuna kadar süren ve bor madenlerinin 1968 yılına kadar yabancı sermaye 1968 yılından sonra ağırlıklı yerli özel şirketler tarafından üretilip pazarlandığı dönem deyim yerindeyse "bor madenlerinin yağmalandığı bir karanlık dönemdir". Bu dönemde üretilen bor madenle-

ri dünya pazarlarında ortalama olması gereken fiyatların dörtte birine, beşte birine satılmış, uluslararası pazarda Türkiye, en fazla rezerve sahip olduğu bu madende hiçbir şekilde söz sahibi olmamış, bor madenleri "kaymağını al, gerisini toprak altında bırak" mantığı ile işletilmiştir. Yine bu dönemde, bor madenlerini işleyip, rafine ürün halinde pazarlamaya yönelik hiçbir yatırım yapılmamış, bir yandan ülkemizin sahip olduğu en değerli kaynak yağmalanırken, diğer yandan ülkemiz eline geçecek milyarlarca dolarlık ihracat gelirinden mahrum edilmiştir. Bu nedenle, bor madenleri açısından 1978 öncesi dönemi "karanlık dönem" olarak nitelemek yanlış değildir.

1978 yılında, özel sektör elindeki bor madenlerinin devletleştirilmesi girişimi, Türkiye'nin bor'u yok pahasına satılmasını önlemek, uluslararası pazarda gerçek değeri üzerinden satılmasını ve uluslararası pazarda söz sahibi olmasını sağlamak doğrultusundaki arayışlardan ortaya çıkan bir sonuçtur.

Bor madenlerini devletleştirme çalışmaları ancak Bülent Ecevit'in Başbakan olduğu 1978 yılında CHP hükümeti tarafından 2172 sayılı Devletçe İşletilecek Madenler Hakkında Yasa Tasarısı ile TBMM'ye getirildi. On kişilik bir bilim kurulu tarafından hazırlanan yasa tasarısının amacı ülkenin enerji sorununun çözümlenmesi için linyit, demir elik sanayinin gereksinimini karşılamak, demir ve ihracat gelirimizi artırmak için bor madeni yataklarının devlet kuruluşları eliyle işletilmesini sağlamak üzere bu konuda daha önce özel sektöre verilen izinlerin Bakanlar Kurulu kararı ile kaldırılmasına olanak sağlamak biçiminde ortaya konulmuştur.

2172 sayılı Yasa tasarıya gerek özel sektör, gerekse bir kısım siyasi çevreler ve Meclis'teki görüşmeler sırasında bir kısım milletvekilleri büyük tepki göstererek, bu tasarının özel teşebbüse bir darbe anlamını taşıdığını iddia etmiş, aynen 1980 ve 1990'lı yıllardaki zelleştirme uygulamalarını savunmak için gündeme getirilen tezlerin

benzerlerini, "KİT"lerin verimsiz çalıştığını, hantal olduğunu, bu nedenle sözkonusu madenlerin özel sektör eliyle işletilmesine devam edilmesi gerektiğini" ileri sürmüşlerdir.

Tasarıyı hazırlayan komisyonda yer alan dönemin TBMM Anayasa Komisyonu Başkanı Prof.Dr. Muammer Aksoy tasarının görüşüldüğü 22.9.1978 tarihli birleşimde tasarıyla ilgili şöyle demektedir: **"Görüştüğümüz bu kanun, yalnız Türkiye'de boraksların devletleştirilmesini sağlayabilse bile belki tarihte hiçbir kanunun Türk Devleti'ne sağlayamadığı büyük yararları sağlayacaktır. Bu bir devletleştirme değil, bor madeni işletme izninin özel sektörden geri alınmasıdır"**

Dönemin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Deniz Baykal ise, özel sektörün bazı milletvekillerinin ve senatörlerin TBMM ve Cumhuriyet Senatosu'ndaki görüşülmesi sırasında bu tasarıya ilişkin ortaya koydukları eleştirilerini yanıtlarken şöyle demiştir: **"Ruhsat, kamulaştırma konusu olur mu? Rezerv, kamulaştırma konusu olur mu? Re-**

zerv zaten devletin, şahsın değil. Boraksı da devlet eliyle işletmek istiyoruz, bu görüşte olanlar vardır, olmayanlar da. Bunu açıkça söyledik, kimseyi aldatmadık ama bu iddia ile yola çıktık".

Bor madenlerinin devletleştirilmesine ilişkin yasa tasarısına yalnızca ülke içinden değil, ülke dışında da tepki gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri bor madeni sahalarının devletleştirilmesini öngören bu tasarıya tepki göstermiştir. ABD tepki göstermekten de ileri gitmiş iddialara göre Türkiye'yi tehdit etmiştir:

"Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti Dışişleri Bakanlığımıza gönderdiği bir yazı ile Amerikan yatırımları ile Amerikan kökenli kuruluşların kamulaştırılmaları halinde ikili ilişkilerde önemli sorunların doğabileceğini, hükümetler arası sürtüşme riskinin artırarak ikili ilişkilerde önemli sorunların doğmasına yol açabileceğini, böyle durumlarda ikili yardımları erteleyen mevcut kanunları uygulayacağını ve çokuluslu kalkınma bankalarının

verebilecekleri krediler hakkında menfi oy talep edeceğini ve Amerikan sermayesi ve şirketlerinin rahatça çalışmalarını sağlamak için en uygun ve gerekli önlemleri alacağını" bildirmiştir. Bu iddialar Cumhuriyet Senatosu kürsüsünden Senato Tabii Üyesi Suphi Gürsoytrak tarafından dile getirilmiş, hükümet tarafından da yalanlanmamıştır.

Tüm bu tartışmalar sonucunda yasa olağanüstü gündem ile toplantıya çağrılan TBMM'nin 3 Ekim 1978 tarihli toplantısında görüşülmüş ve yalnızca iktidar partisinin katıldığı oylamada 226 oy ile kabul edilmiştir. Yasa 4 Ekim 1978 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

2172 sayılı yasanın kabul edilmesinden sonra, bu yasanın verdiği yetkiye dayanılarak Bakanlar Kurulu tarafından çıkartılan kararname ile özel sektörün elinde bulunan toplam 925 adet linyit, demir ve bor madeni sahasının devlet tarafından geri alınması öngörülmüştür. 2172 sayılı yasanın yeniden ele alınarak değişikliğe uğratıldığı 1983

yılına kadar geçen süre içerisinde toplam 55 bor sahasından 9'unun işlemleri tamamlanarak devlet adına işletmek üzere Etibank'a devredilmiştir.

Böylece Bülent Ecevit'in Başbakanı olduğu CHP hükümeti döneminde bor madenleri devletleştirilirken, yine Bülent Ecevit'in Başbakan olduğu DSP-MHP-ANAP'tan oluşan 57. koalisyon Hükümeti döneminde özelleştirilmesi doğrultusunda çalışmalar başlatılmıştır

Sözkonusu bor sahalarını bünyesine aldıktan sonra, ileride değinileceği gibi, Etibank üretime geçmiş, etkili pazarlama ağıyla ham ve işlenmiş bor madenlerini dünya pazarlarında olması gereken fiyatlar düzeyinde pazarlamaya girişilmiş, bor madenini ülkemize önemli döviz girdisi sağlamaya başlamıştır.

24 Ocak Kararları'nı yürürlüğe koyan Adalet Partisi azınlık hükümeti, 5 Haziran 1980 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan bir Bakanlar Kurulu Kararı ile 2172 sayılı yasaya dayanılarak çıkartı-

lan kararname ile devletleştirilip kamu kuruluşları bünyesine alınan bor sahalarını eski sahiplerine iade etmeye çalışmıştır. Ancak, TMMOB ile 9 demokratik kitle  rg t n n Danıştay'a birlikte a tığı dava sonucu Danıştay, 9 Ocak 1981 tarihinde aldığı karar ile bu işlemi iptal etmiştir. Danıştay'ın kararında iptal gerekçesi **"2172 sayılı yasanın devletleştirilecek sahalar için Bakanlar Kurulu'na yetki verilmesine karşın, bunların eski sahiplerine iadesi ile ilgili olarak bir yetki vermediği"** olarak ortaya konmuştur.

24 Ocak 1980'de yürürlüğe konulan yeni liberal nitelikteki politikaların uygulanmasını sağlamak için yapılan 12 Eylül Askeri Darbesi'nin hemen ardından 2172 sayılı yasa, söz konusu politikaların temel niteliği ve özel sektörün lobi çalışmaları sonucu değiştirilmek üzere Milli Güvenlik Konseyi'nin gündemine alınmıştır. Ancak, çeşitli nedenlerden dolayı yasanın görüşülmesi 1983 yılına kadar uzamıştır.

1983 yılında 2172 sayılı yasa, darbe hükümeti döneminde TBMM'nin yerine Danışma Meclisi'nin işlevi gündemine gelmiştir. Meclis'te yasa İktisadi İşler Komisyonu'nda görüşülmüştür. Yasanın komisyonda görüşülmesi sırasında, bor madenlerinin devlet yani, Etibank tarafından işletilmesinin ülke çıkarlarına daha uygun olduğu doğrultusunda bir görüş egemen olmuş, 2172 sayılı yasanın yerini alması için çıkartılan 2840 sayılı yasa da bu çerçevede oluşturulmuştur.

Dönemin Enerji Tabii Kaynaklar Bakanı Fahir İlker Danışma Meclisi'nin konuyla ilgili birleşiminde yaptığı konuşmada içeride ve dışarıda bor madeni sahalarının yeniden eski sahiplerine devredilmesini bekleyen çıkar çevreleri olduğunu belirterek "Bunlar Türkiye'yi sıkıştırmak için ellerinden geleni yapmaktan çekinmemektedirler" demiştir.

Danışma Meclisi'ndeki görüşmelerinde ardından, 2172 sayılı yasanın yerine alacak olan 2840 sayılı **"Bor Tuzları ve Asfaltit ile Nükleer Enerji**

Hammaddelerinin İşletilmesi, Linyit ve Demir Sahalarının İadesini Düzenleyen" yasa 10 Haziran 1983'te kabul edilmiş, 13 Haziran 1983 tarihli Resmi Gazete'de de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu yasa ile bor madenlerinin arama ve işletilmesinin devletçe yapılabileceği, 6380 sayılı Maden Kanunu ile verilmiş olan tüm bor madeni işletme ruhsatlarının iptal edilmesi öngörülmüştür. Böylece, 2840 sayılı yasa ile, bor madenlerinin üretilmesi, zenginleştirilmesi, işlenmesi, bu madenlerden her türlü uç ürünün elde edilmesi, madenin ve madenden elde edilen uç ürünlerin iç ve dış piyasada pazarlanmasının Etibank tarafından yapılması öngörülmüştür.

BOR MADENLERİNİ İŞLETEN VE PAZARLAYAN ETİ HOLDİNG'İN TARİHÇESİ

Özelleştirme sürecine sokulmak için Holding'e dönüştürüldükten sonra "Eti Holding" ismini alan

Etibank Cumhuriyetimizin kurucusu Ulu Önder Atatürk döneminde 1935 yılında, maden, metal ve metalürji alanlarında faaliyet göstermek üzere kuruldu. Geçmişten beri faaliyet kapsamı açısından madencilik alanında yoğunlaştı.

Etibank'ın bünyesinde, bor, bakır, krom, gümüş, fosfat gibi madenler üretilmekte işlenmekte ve pazarlanmaktadır. Etibank'ın bor dışındaki madenlerini işletmek üzere şu işletmeler kurulmuştur: "Elazığ Ferrochrom (Krom), Etibank 100. Yıl Gümüş (Gümüş), Etibank Mazıdağı Fosfat (Fosfat), Seydişehir İşletmesi (Boksit), Etibank'ın bor işletmeleri ise, Kırka (Eskişehir), Kestelek (Bursa), Hisarcık, Emet (Kütahya)'tedir. Ayrıca, 1968 yılında rafine bor üretimi için Bandırma Boraks Tesisleri, Kırka Bor Türevleri Tesisleri 1984 yılında kurularak faaliyete geçmiştir. Yine, Bandırma'da 1968 yılında Asit Borik Fabrikası da faaliyete geçmiştir.

Etibank Genel Müdürlüğü bünyesinde yine Etibank adında bir de bankacılık bölümü faaliyet göstermekteydi.

Etibank özelleştirme sürecine, ilk olarak, maden ve bankacılık bölümleri ayrılarak, maden bölümü ayrı bir genel müdürlük yapılarak, sokuldu. Bankacılık bölümü, ayrıldıktan sonra özelleştirildi. Etibank, özelleştirildikten sonra, devralanlarca içi boşaltıldı ve Bankacılık ve Sigortacılık Yüksek Kurulu'nca devlet adına bankaya el konuldu. Bu kitapçık hazırlanırken, bu sigorta bünyesindeki diğer bankalarla birlikte içi yeniden doldurulan Etibank özelleştirilmeyi beklemekteydi.

4 Nisan 1998 tarihli Bakanlar Kurulu, maden, metal ve metalürjiyi kapsayan Etibank'ın bankacılık dışındaki bölümü bir anonim şirkete dönüştürülürken, yeni adı da "Eti Holding" oldu.

Etibank'ın işletmeleri de bu holdinge bağlı anonim şirket biçimindeki ortaklıklara dönüştürüldü. Buna göre, Eti Holding'e bağlı, Eti Bor A.Ş., Eti

Krom A.Ş, Eti Alüminyum A.Ş, Eti Elektrometalürji A.Ş, Eti Gümüş A.Ş, Eti Bakır A.Ş ve Eti Pazarlama ve Dış Ticaret A.Ş adında yedi anonim şirket oluşturuldu ve işletmeler bu şirketlerin bünyelerine alındılar.

Bu uygulama, Etibank'ı parça parça ayırarak özelleştirmeye hazır hale getirmekteydi. Bu amaç kısa süre içerisinde ortaya çıktı. Eti Holding'in anonim şirkete dönüştürülen işletmeleri birer birer özelleştirme kapsamına alındılar ve en son olarak da Eti Holding'in kendisi özelleştirme kapsamına alındı. İleride anlatılacağı gibi, bor madenlerini işleten Eti Bor A.Ş, 2840 sayılı Yasa bu madenlerin devlet eliyle işletilmesini şart koştuğu için özelleştirme kapsamına alınmadı, ama bor madenlerinin özelleştirilmesi ile ilgili yasa çalışmalarına başlandı.

Eti Holding'in özelleştirilmesi kararının iptali için T.Maden-İş, Petrol-İş Sendikaları tarafından

dava açıldı. Bu kitapçık hazırlanırken henüz dava sonucu açıklanmamıştı.

Eti Holding ülkemiz açısından, devletimiz açısından altın yumurtlayan bir tavuktur. Eti Holding karlı bir kuruluştur. Ülkemize büyük bir ihracat geliri, yani döviz kazandırmaktadır. Sadece 1999 yılında Eti Holding sadece bordan toplam 260 milyon dolarlık satış geliri elde etmiştir. Bunun yaklaşık 240 milyon doları ihracattan elde edilmiştir. Aynı yıl holdingin karı ise, 140 milyon dolardır. Yani karlı ve verimli bir kuruluştur. Holdingin bor ürünlerindeki ortalama kar marjı yüzde 150 civarındadır. Holding bu karı, uluslararası piyasaya tekel olarak girmesinden, etkin bir dağıtım ve satış ağı oluşturmamasından, yetkin personele sahip olmasından ve deneyiminden sağlamaktadır.

Eğer Eti Holding özelleştirilirse, başta bor olmak üzere madenlerden elde edilen bu kar, söz konusu dış satım elde edilemeyecek ve Eti Holding'in rakibi konumundaki uluslararası birkaç

maden tekelinin (Asarko, Amak İng, BP, FMC, B. Steel vb.) ekmeğine yağ sürülecek, bu tekellerin yapamadıklarını Türkiye kendi eliyle yapmış olacaktır.

Özet olarak 1935 yılında Türkiye madenciliğinin lokomotifi olması için kurulan ve dünyanın sayılı maden tekellerin birisi konumuna gelen Eti Holding uluslararası maden tekellerinin deyim yerindeyse bayram edecekleri bir sonuçla önce parçalandı, sonra özelleştirme sürecine sokuldu.

BOR MADENLERİNİ ÖZELLEŞTİRME GİRİŞİMLERİ

24 Ocak Kararları'nın uygulanmasını sağlamak için yapılan ve her türlü muhalefetin sindirilerek etkisizleştirildiği, 12 Eylül Darbe Yönetimi döneminde bile, yurtiçi ve yurtdışı çıkar çevrelerinden gelen tüm baskılara karşın bor madenleri yeniden özelleştirilmemiş, tam tersine, özel sektörden alınıp devletleştirilen bor madenlerinin, bu

durumu yasa ile güvence altına alınmıştır. Geçen süre içerisinde bor madenlerinin özelleştirilmesi için yerli ve yabancı çıkar çevrelerince kulis çalışmaları hiç aksatılmamış, bu çevreler, çok büyük bir rant kaynağı durumundaki bor madenlerinden hiçbir zaman vazgeçmemişlerdir. Ama, 2840 sayılı yasa kıyısından köşesinden tırtıklansa da, hiçbir iktidar bor madenlerini özel sektöre açılmasını sağlayacak değişiklikleri gündeme getirmemiştir.

Darbe döneminde özelleştirilmeyen bor madenlerinin özelleştirilmesi için DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümeti döneminde çalışma başlatılmıştır. İlginç olan bir nokta da, bor madenlerinin devletleştirildiği dönemin başbakanı Ecevit iken, bor madenlerinin özelleştirilmesi için çalışmaların başlatıldığı 57. koalisyon hükümetinin başbakanı da Ecevit'tir. Bu durum, bizlere 1980 ve 1990'lı yıllar boyunca IMF denetiminde uygulanan yeni liberal nitelikteki ekonomik politikalar ile sorunları

iyice ağırlaşan, iç ve dış borç kışkacına giren, kaynak sıkıntısı çeken ve ekonomik krizleri kronikleşen Türkiye'nin artık birçok konuda ulusal çıkarların gereğine göre rasyonel kararlar alma yeteneğini büyük ölçüde kaybettiğini, ülkeyi yönetenlerin, ister istemez bu ekonomik politikalarda ısrar ettikçe, uluslararası sermaye merkezlerinin istemlerine göre kararlar almak durumunda bıraktıkları gerçeğini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Bor madeni bu durumun tipik bir kanıtı olarak ortaya çıkmaktadır. Bor madenleri dış açığı sürekli artan ve döviz ve kaynak sıkıntısı içindeki Türkiye açısından en verimli bir biçimde değerlendirilmesi gereken vazgeçilemez bir kaynaktır. Ama, 57. Hükümet kredi musluklarını açmasını beklediği IMF'nin bu konudaki istemine olumsuz yanıt verememiştir.

Bor madenlerinin özelleştirilmesi, IMF ile 57. Hükümet arasında yapılan stand-by düzenleme-

sine konmamış, hükümet programında yer almamıştır. Ama, 18 Aralık 2000 tarihli "Ek Niyet Mektubu"nda, "20 Aralık 2000 tarihine kadar Özelleştirme İdaresi'ne ilave şirketler devredeceğiz. Bu şirketlerin arasında Eti Holding'in bazı fabrikaları da yer almaktadır" ifadeleri eklenmiştir. Bu çerçevede, 20 Aralık 2000 tarihli toplantısında Özelleştirme Yüksek Kurulu Eti Holding'in 6 ay içerisinde hazırlıkları tamamlanarak özelleştirilmesi kararını almıştır. Özelleştirilmesi doğrudan yer almayan, bor madenlerinin özelleştirilmesi yasa değişikliği gerektirdiği için sözlü olarak ifade edildiği belirtilmektedir. Bu çerçevede, bor madenlerinde devlet tekeli öngören 2840 sayılı yasanın değiştirilmesi doğrultusunda yasa taslağı çalışmalarının gayri resmi biçimde yapıldığı, Eti Holding'in bağlı olduğu Devlet Bakanı Şükrü Sina Gürel'den de bu çalışmalar yasa tasarısı haline getirilmesi doğrultusunda istemde bulunulduğu basına yansımıştır. Devlet Bakanı Şükrü Sina Gürel, bor madenlerini özelleştirilmesine karşı çıkmıştır.

Yine, bor madenlerinin özelleştirilmesi ile ilgili olarak dönemin Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Recep Önal ile Özelleştirmeden Sorumlu Devlet Bakanı Yüksel Yalova imzalı, Devlet Bakanı Şükrü Sina Gürel ile Eti Holding Yönetimi'ne gönderilen 4 Şubat 2000 tarihli mektuplarda bor madenlerinin özelleştirilmesi için gerekli yasa değişikliği çalışmalarının yapılmasının gereği belirtilmiştir.

Dönemin Devlet Bakanı Recep Önal'ın konuyla ilgili Yüksel Yalova'ya yazdığı mektupta şöyle denilmektedir:

"Özelleştirme Yüksek Kurulu Eti Holding Özelleştirme Yüksek Kurulu'nca özelleştirme kapsamına alınmıştır (...) Bu bağlamda, Eti Holding A.Ş'nin bağlı ortaklıklardan Eti Bor A.Ş de özelleştirme kapsamına alınmış bulunmaktadır. Ancak, 10.06.1983 tarih ve 2840 sayılı yasanın 2. maddesi 'bor madenlerinin aranması ve işletilmesi devlet eliyle yapılır' hükmüne amirdir. Anılan

kanunun bu maddesinin birinci cümlesinde yapılacak değişiklik ile bor madeninin işletme hakkının geçici bir süre için gerçek ve tüzel kişilere devrine Anayasamız cevaz vermektedir.(...) Eti Holding A.Ş'nin özelleştirilmesini teminen, hazırlık işlemlerinin 6 ay içerisinde tamamlanacağı gerçeğinden hareketle (...) Eti Bor A.Ş'nin özelleştirilebilmesine karar verilmesi durumunda, buna imkan verecek mevzuat değişikliklerinin ivedilikle başlatılması ve 6. ayın sonuna kadar yasal sınırlamaların kaldırılmasına çalışılması gerekmektedir.

Malumları olduğu üzere, Uluslararası Para Fonu (IMF) desteğiyle yürütülmekte olan ekonomik istikrar programının başarıyla yürütülebilmesini teminen taahhütlerimizin üzerinde anlaşmaya varılan zaman çizelgesine uygun gerçekleştirilmesi büyük önem arz etmektedir. Taahhütlerimiz arasında yer alan Eti Holding A.Ş'nin özelleştirilmesinin de zamanında gerçekleştirilebilmesi için Eti

Bor A.Ş'ne ilişkin kararın da ivedilikle alınması ve bu doğrultuda gerekli girişimlerde bulunulması gerekmektedir"

Görüldüğü gibi bor madenleri ve Eti Holding IMF'nin istemi üzerine özelleştirilmek istenmektedir.

Halbuki, 2001 ile 2005 yılları arasını kapsayan 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın Madencilik Özel İhtisas Komisyonu-Bor Madenleri Alt Komisyonu raporunda bor madenlerinin özelleştirilmesine karşı çıkılarak şöyle denilmektedir:

"Bor madenlerinin özelleştirilmesi kamu yararı açısından sakıncalı görülmektedir. Çünkü bor madenlerinin kullanım alanları çok yaygın, katma değeri çok yüksek ve Türkiye yüksek kaliteli rezervlere sahip olması nedeniyle tekel konumundadır".

Ayrıca, yine söz konusu raporda Türkiye'nin bor madenlerinin dışsatımından yılda yaklaşık

250 milyon dolar gelir elde ettiği belirtilerek şöyle denilmektedir: "Gerekli yatırımların yapılması koşulu ile cevher ve ham bor dışsatımından rafine bor ihracatına geçmemiz durumunda gelirin birkaç milyar dolara çıkartılmasının yanısıra, katma değerin ülkede kalması ve istihdam yaratılması da mümkün olacaktır."

Bor madenlerinin özelleştirilmesine ilişkin çalışmalar ortaya çıkınca, o güne kadar özelleştirmelerde fazla rastlanmayan bir kamuoyu duyarlılığı ortaya çıkmıştır.

Bu duyarlılığın ortaya çıkmasında, bor madenlerinde örgütlü sendika, Türkiye Maden İşçileri Sendikası ile Eti Holding'in Bandırma'daki fabrikalarında örgütlü Petrol-İş Sendikası'nın, yerel ve ulusal düzeyde ortaya koydukları tepkiler ile bu iki sendikanın, TMMOB ve KİGEM ile birlikte oluşturduğu platformun bu konudaki çalışmalarının etkisi büyük olmuştur.

Meclis içinde ve dışında bulunan muhalefet partilerinin hemen hepsi, bor madenlerinin özelleştirilmesi girişimlerine tepki göstermişler, iktidarın bir kısım milletvekilleri ve Devlet Bakanı Şükür Sina Gürel gibi bazı bakanlar da bu özelleştirmeye karşı çıkmışlardır. Diğer özelleştirmelerin aksine, ortaya konulan bu tepkilerin de etkisiyle Sabah-ATV grubu dışındaki medyadan büyük destek bulunmuştur. Sabah-ATV grubu bor özelleştirmesi karşısı açıklama ve çalışmaları haber yapmamıştır:

Gelişen bu tepkiler üzerine Başbakan Bülent Ecevit "bor madenlerinin özelleştirilmesini askıya aldıklarını" açıklamıştır. Ancak, askıya alma bir anlamda "uygun zamanı bekleme" olarak yorumlanabilir. Çünkü, eğer özelleştirilmesinden vazgeçilmiş olsaydı, "özelleştirme kararını iptal ettik" açıklaması gelirdi.

Kaldı ki, 21 Şubat ekonomik krizinin ardından, krizden çıkış için ortaya konulan önlemler çerçe-

vesinde IMF'ye hiç hayır deme şansı kalmayan hükümetin el altından bor madenlerini özelleştirme için çalışmaları sürdürdüğü, Özelleştirme İdaresi'nin 27 Şubat 2001 tarihinde Eti Holding'e yazdığı yazıdan anlaşılmaktadır.

Görülen odur ki, IMF'ye verilen söz bir yana, yerli ve yabancı çıkar çevreleri Türkiye'nin bu en değerli yeraltı servetini ele geçirmek için çabalarını sürdürecekle, "uygun zamanda, uygun biçimde özelleştirilmesini sağlamaya" çalışacaklardır.

BOR MADENLERİNİN ÖZELLEŞTİRİLMESİNİ IMF NİÇİN İSTİYOR?

IMF'nin özelleştirilmesini istediği yerler arasında bor madenleri ilk sırayı alıyor. Yasa ile devlet tekeline alınmış olan bor madenlerinin özelleştirilmesinde ısrarlı olması ve ek niyet mektubuna Eti Holding'in özelleştirilmesini koydurmasının ardından, bor madenlerinin özelleştirilmesi ile elde edi-

lecek, dolayısıyla dış ve iç borçlara akıtılacak önemli bir kaynak daha bulunmasını ötesinde nedenler de yatmaktadır.

IMF sonuçta uluslararası sermayenin bir örgütüdür ve doğal olarak uluslararası sermayenin çıkarlarını savunacaktır.

Uluslararası maden pazarı, uluslararası dev tekellerin sert bir rekabet içinde olduğu bir pazardır. Bor madeni pazarı tekelleşmenin en yoğun olduğu alandır. Eti Holding'den önce, uluslararası dev bir maden tekeli olan RTZ (Rio Tinto Zinc)'nin bor sektöründeki kolu olan US Boraks hemen tek başına bor pazarını kontrol ediyor, fiyatlarla oynuyordu. Eti Holding'in Türkiye'deki özel sektör elindeki maden sahalarının devletleştirilmesinden sonra bir tekel olarak pazara girmesi, pazarlama, satış ağını oluşturmasıyla US Boraks'ın dünya bor pazarındaki tek belirleyiciliği ortadan kalkmış oldu. IMF, bor madenlerinin özelleştirilmesini dünya bor pazarını US Boraks'ın yeniden tek ba-

şına kontrolü ele geçirmesi için istemektedir. Eti Holding'in de özelleştirilmesi (bir anlamda elindeki madenlerin özelleştirilerek tasfiye edilmesi) ile bu tekelin pazarı tek başına kontrol etmesi isteği gerçekleşmiş olacaktır. Yani, bir anlamda, 1978 öncesine dönülecektir. Elbette ki, bor madenlerinin özelleştirilmesini başta US Boraks ve yine küçük bor şirketlerini bünyesine katarak büyüyen ve bor pazarında üçüncü tekel olma yarışına giren İtalyan kökenli CVC (Citirop Venture Capital) tekeli ile gizli ya da açık işbirliği içinde olan yerli bir kısım şirketler ve ülke içindeki işbirlikçiler istemektedir. 2840 sayılı yasanın değiştirilmesi doğrultusundaki taslak çalışmalarını da bu şirketler yönlendirmektedir.

Ancak, belirtilmesi gereken şudur ki, bor madenleri özelleştirildiği zaman, satın alacak olanlar mutlaka ve mutlaka gizli veya açık bu tekellerden birisi veya ortağı olacaktır. Kaldı ki, olmasa bile dolaylı ya da doğrudan bu maden sahaları bu te-

kellerin eline ya da kontrolüne geçecektir. Daha önemlisi Türkiye'nin ETİ HOLDİNG İLE YILLARDIR ADIM ADIM OLUŞTURDUĞU BOR PAZARI YOK OLACAK, YERLİ YA DA YABANCI FİRMALAR TARAFINDAN TÜRKİYE'NİN PETROLÜ BOR MADENLERİ HARAÇ-MEZAT SATILACAK, REZERVLERİ TALAN EDİLECEK, ÜLKEMİZ BÜYÜK BİR DIŞ TİCARET GELİRİNDEN MAHRUM OLACAKTIR.

SONUÇ YERİNE:

"YALNIZCA BOR MADENLERİNİ DEĞİL, TÜM MADENLERİ DEVLET İŞLETMELİDİR"

Madenler ikame edilemez, tüketildikleri ya da heba edildikleri zaman bir daha yenilenemeyecek servetlerdir. Çünkü, bugün tüketilen madenler milyonlarca yılda oluşmuş servetlerdir. Madenlerin bu niteliği kısa vadeli ve özellikle salt kar amaçlı işletilmemeleri gereğini ortaya koyar. Bir

fabrika zarar görebilir, yıkılabilir yeniden yaparsınız. Bir baraj bir santral ömrünü planlanandan önce tamamlayabilir, kaynak bulup yenisini yapabilirsiniz. Ama, madenleri, daha genel tanımla doğal servetleri yeniden oluşturmazsınız. Tükennince yerine yenisi koyamazsınız. Sadece bugünü değil, geleceği, hatta çok uzak gelecekteki kuşakların da bu yeraltı servetleri üzerinde hakları vardır.

- Bu nedenle madenlerin üretim ve tüketim planları yapılırken, yalnızca bugünü, yakın geleceği değil, on yılları, yüzyılları kapsayan bir perspektif ortaya konulmalıdır. Doğaldır ki bu planlama devlet tarafından, kamu yararı, ülkenin çıkarı, gelecek kuşakların bu madenler üzerindeki vazgeçilmez hakkı, orta ve uzun vadedeki ekonomik politikaların, sanayi planlamasının gerekleri göz önüne alınarak devlet tarafından yapılabilir.

- Madenler ihtiyaç ölçüsünde üretilmelidir. Daha fazla kar için daha fazla üretim gibi bir yaklaşım içinde işletilmemelidir. Yani, özel sektörün "kara giden her yol mubahtır" mantığı içinde işletilmemelidir.
- Tükenir ve yenilenemez niteliğe sahip olan maden yatakları tahrip edilmeden işletilmeli, yeraltındaki madenlerin fazla kar getiren kısımları alınıp, geriye kalanı toprağın altında bırakılmamalıdır. Yani, üretim maliyetini düşürmek için rezervlerin bir kısmını yer altında terk etmeyi gerekli kılan işletme sistemleri kullanılmamalı, bunun için, kar marjını düşürecek diye, gerekli teknolojik dönüşümlerin maliyetinden kaçınılmamalıdır.
- Madencilik, özellikle yeraltı madenciliği, ölümle sonuçlanan iş kazaları ve meslek hastalıkları açısından en riskli iş koludur. İşçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinin yasa, tüzük ve yönetmeliklere uygun olarak, ek-

siksiz bir biçimde alınması gerekmektedir. Doğaldır ki, bunun sağlanması için, yasalara saygılı, karı yasal gereklerin üzerinde, insan hayatının üzerinde tutmayan bir işletmecilik anlayışının olması gerekmektedir.

- Madenler, diğer birçok sektör gibi kısa vadeli kar mantığı ile işletilemezler. Yapılan yatırımların geriye dönüşü uzun zaman alır. Teknolojik dönüşüm yatırımları pahalıdır. Tüm bunlar "salt kar etme güdüsü ile hareket eden işletmecilik anlayışı" ile bağdaşmaz.

Sadece bir kaçını saydık ama bu liste daha ızatılabilir. Tüm bu unsurlar, sadece bor madenlerini değil, tüm madenlerin devlet eliyle işletilmesinin gereğın ortaya koymaktadır. Çünkü özel sektör madenlerimizi:

- Ülke ekonomisinin ihtiyacı oranında değil, kar elde edilebileceğı oranda üretmektedir;

- Maden yataklarını tahrip etmekte, rezervlerin daha fazla kar getiren kısımlarını almakta, gerisini yeraltında bırakmaktadır;
- Elindeki sahaların rezervlerini düşük göstermektedir;
- Madenlerin tahrip edilmeden, verimli işletilmesini sağlayacak yatırımlardan maliyet yükselir gerekçesiyle kaçınmaktadır;
- Dünya piyasalarında rekabet edememektedir;
- İşçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerini yerine getirmemekte, maden işletmelerini toplu mezarlara dönüştürmektedir;
- Gelecek kuşakların hakkı, kamusal çıkar, ulusal yarar gibi maden işletmeciliğinin temel ilkelerini hiçe saymakta "kara giden her yol mubahtır" anlayışı ile madenleri işletmektedirler;

- Kaçak, sigortasız işçi çalıştırmakta, vergi ve prim kaçırmaktadır;
- Madenlerde çok riskli olan sekiz saatin üzerinde çalışma yaptırmaktadır;

Madenlerin bu niteliği, madencilik sektörüne diğer sektörlerden farklı bir bakış içinde yaklaşılmasını gerekli kılmaktadır.

Özel sektörün işletme mantığı, madenciliğin işletme ilkeleri ile uyuşmamaktadır. Zaten, özel sektör maden işletmeleri ellerindeki sahaları verimsiz, teknolojik yenilenmeleri sağlamadan, kısa zamanda en fazla kar mantığı ile işleterek, işletme ömürlerini tüketmiş , sektörel krizin de etkisiyle artık kapanmış, ya da kapanma aşamasına gelmişlerdir. Ama, şimdi, işbirliği içine girdikleri bazı yabancı maden tekelleri ile gözlerini, her türlü yatırımı yapılmış, karlı verimli bir biçimde işletilen devletin elindeki madenlere dikmişlerdir. Madenlerin özelleştirilmesi, kısa vadede, madenciliğimizin sonu olacaktır. Kaldı ki, karlı ve verimli bir

biçimde işletilen maden işletmelerini özel sektöre devretmenin rasyonel gerekçesini, diğer birçok özelleştirme uygulamasında olduğu gibi, hiç kimse açıklayamamaktadır.

Yalnızca bor madenlerimizin değil tüm madenlerimizin özelleştirilmesi girişimlerine ülkesini seven, halkın çıkarlarını gözeten, çocuklarının geleceğini güvence altında görmek isteyen, talanın, yolsuzluğun önlenmesini isteyen her yurttaşımızın karşı durması gerekir.

TÜRK-İŞ Bilgi Merkezi

338.6046 SAZ 2001